

LUND
UNIVERSITY

Kvinnor är fria individer!

- en diskursanalys av surrogatmödrar

Henrietta Olsson

Mänskliga rättighetsstudier
Vårterminen 2012

Handledare: Prof. Lena Halldenius

Abstract

This essay is a critical discourse analysis of the phenomenon of surrogate mothers. Surrogacy is prohibited in Sweden but it is still possible for a Swedish couple to receive the service in a foreign country, such as India. Surrogacy is an inflected question and the opinions are varied. The purpose is to analyze in what way the writers use the language to express their opinion and to problematize this perspective of surrogacy and freedom. In order to do so I did a conceptual analysis on freedom, exploitation and objectification in a selection of texts. This analysis shows a negligence in how the concepts are used. The discourse analysis then shows a problematic and complex picture where the writers talk about surrogacy as a revolutionary action.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.1 Syfte och frågeställning.....	5
1.2 Litteraturförankring.....	5
1.3 Avgränsningar.....	6
1.4 Teori och metod.....	6
1.5 Centrala begrepp.....	8
2. Överblick över texterna.....	11
2.1 Helena Ragoné.....	11
2.2 Stephen Wilkinson.....	12
2.3 Kutte Jönsson.....	13
2.4 Torbjörn Tännsjö.....	14
3. Begreppsanalys.....	16
3.1 Frihetsbegreppet och exploatering.....	16
3.2 Objektivisering.....	25
4. En revolutionerande handling.....	28
4.1 Den fria individens val.....	28
4.2 En komplex bild.....	30
5. Slutdiskussion.....	33
6. Källförteckning.....	35

1. Inledning

En surrogatmoder är en kvinna som bär ett barn med avsikten att lämna bort det efter födseln.¹ Det har då skett en befruktning av en annan kvinnas ägg utanför livmodern, en metod som kallas för in vitro fertilisering, och det ägget planteras sedan in i surrogatmodern. På så sätt är surrogatmodern endast biologisk mamma till barnet medan paret som har beställt tjänsten blir de genetiska föräldrarna. Det är också möjligt att använda surrogatmoderns egna ägg vilket då gör henne till partiell surrogatmoder. Den här metoden är idag förbjuden i Sverige men det är möjligt med både kommersiellt och altruistiskt surrogatmödraskap i flera andra länder, så som Indien och USA.

Surrogatmödraskap är ett infekterat ämne som väcker starka känslor hos många människor. Vissa menar att det förtrycker och objektifierar kvinnor. Andra menar att moderskapet är så pass heligt att det inte får lov att vara en handelsvara. Sedan finns det också de som tycker att surrogatmödraskap är något positivt då det handlar om att det är en fri individ som väljer att ingå ett avtal för att hjälpa andra. De menar även att surrogatmödraskap då kan fungera som något som bryter normer och spräcker gränser kring hur vi ser på kvinnokroppen och moderskap.

I den här uppsatsen analyseras den diskurs som finns inom filosofin där surrogatmödraskap beskrivs som en revolutionerande handling. Här betonas individens fria vilja och det egna valet. Kvinnor ska ha rätt att bestämma över sina egna kroppar och använda dem på det sätt som de finner mest lämpligt. Analysen går på djupet för att se hur språkbruket ligger till grund för författarnas förhållningssätt, dels genom en begreppsanalys och dels genom en diskursanalys.

¹ Surrogatmödrar, <http://www.rfsl.se/?p=4414>, Hämtad 2012-05-23.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med den här uppsatsen är att dekonstruera den diskurs som utgörs av filosofiska texter där surrogatmödraskap framställs som en revolutionerande handling. Jag vill här ta reda på vilka begreppsdefinitioner som finns och hur författarna använder begreppen för att få fram sitt budskap och övertyga läsaren om att de har rätt i sin sak.

Vilka typer av begreppsdefinitioner, begreppsanvändning och historier/budskap karakteriserar den diskurs som framställer surrogatmödraskap som en revolutionerande handling?

1.2 Litteraturförankring

För att kunna ringa in och avgränsa den diskursordning som har varit föremål för min analys har jag valt ut filosofiska texter, med ett undantag av en antropologisk text. I urvalet av material har jag utgått från min frågeställning och utifrån den valt vad som har varit mest centralt i den filosofiska debatten kring surrogatmödraskap. Därför faller det sig naturligt att välja texter där surrogatmödraskap framställs som en revolutionerande handling. För att välja ut relevant litteratur utgick jag dels från ovannämnda tema samt förekomsten av begreppen frihet, objektifiering och exploatering.

Det är då tydligt att det finns två texter som gör en heltäckande analys ur det perspektivet. De två är Stephen Wilkinsons *Bodies for sale*² och Kutte Jönssons *Det förbjudna mödrskapet: en moralfilosofisk undersökning av surrogatmödraskap*³ vilka båda försöker redogöra för olika argument för och emot surrogatmödraskap och deras hållbarhet. För att kunna förstå deras utgångspunkt har jag även använt mig av Helena Ragonés bok *Surrogate motherhood - conception in the heart* vilket bör ses som en banbrytande bok då tidigare var ytterst litet skrivet kring fenomenet.⁴ I den svenska akademiska och till viss mån populärvetenskapliga kontexten har Torbjörn Tännsjö spelat en central roll i debatten kring surrogatmödraskap. Även han ser surrogatmödraskap som en revolutionerande handling vilket gör hans bok *Göra barn - en studie i*

² Wilkinson, Stephen, *Bodies for sale: ethics and exploitation in the human body trade*, Routledge, London, 2003.

³ Jönsson, Kutte, *Det förbjudna mödrskapet: en moralfilosofisk undersökning av surrogatmödraskap*, 1. uppl., Bokbox, Diss. Lund : Univ., 2003, Lund, 2003.

⁴ Ragoné, Helena, *Surrogate motherhood: conception in the heart*, Westview, Boulder, Colo., 1994.

reproduktionsetik intressant för min analys.⁵ Dessa texter har på så sätt blivit både material och teori på så vis att jag har varit tvungen att förhålla mig till de teorier och begrepps betydelse som är en del i diskursordningen.

1.3 Avgränsningar

De texter som är i fokus för min analys representerar en relativt homogen diskussion och samtidigt har jag varit väl medveten om att det inte är det enda perspektivet. Det finns mycket, framförallt feministisk kritik, av den här typen av resonemang där de olika positionerna måste förhålla sig till varandra. För att kunna göra en så närgående analys som möjligt har jag varit tvungen att avgränsa området rejält. Därför har jag valt bort den feministiska kritiken som analysobjekt men jag kommer ändå vara tvungen att kommentera den i analysen av begreppsanvändningen.

De teoretiker och texter som jag har valt som representanter för den diskurs jag analyserar tar upp fler ämnen än vad som är av intresse för den här uppsatsen. Då syftet är att göra en diskursanalys med *surrogatmödraskap som en revolutionerande handling* som tema har jag varit tvungen att skala bort det som har varit överflödigt. Jag kommer därmed inte ta upp frågan om legalisering, barnhandel, likheten med prostitution eller frågan om vem som har rätt till barnet. Dessa ämnen faller utanför det ramverk som finns för den här analysen även om det är ämnen som tas upp i den litteratur som jag har använt mig av.

1.4 Teori och metod

Metoden som jag har använt mig av är kritisk diskursanalys. Diskursanalys är både en teori och metod vilket innebär att det till viss del blir som att använda sig av en färdig paketering.⁶ Det är något som jag under uppsatsens gång har varit tvungen att förhålla mig till. Det bör här betonas att jag har utformat en arbetsmodell för att passa mitt syfte med uppsatsen vilket innebär att den har sin grund i kritisk diskursanalys men att jag sedan har utvecklat den till en egen metod. Kritisk diskursanalys handlar lite kortfattat främst om att analysera och kartlägga de kopplingar som finns mellan hur språket används och sociala praktiker. Eftersom diskursanalys inte ensamt kan förklara

⁵ Tännsjö, Torbjörn, *Göra barn: en studie i reproduktionsetik*, Sesam, Stockholm, 1991.

⁶ Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur, Lund, 2000, 7-15.

alla fenomen eller de dimensioner som finns är det lämpligt att förhålla sig kritiskt till både teorin och metoden. Därför valde jag att komplettera diskursanalysen med en begreppsförståelse som jag hämtade från olika filosofiska teoriskolor som i sin tur är nödvändiga att förhålla sig kritiskt till. Det finns motstridigheter i både förståelsen och användningen av ett och samma begrepp både hos flera olika författare men även hos den enskilda. Det handlar främst om förståelsen av de olika begrepp som dyker upp i de olika texterna och diskurserna.

Jag har utgått från Faircloughs tredimensionella modell som är en väldigt textnära analys.⁷ Den tredimensionella modell utgår från en förståelse av begreppet diskurs på två olika sätt. Den första förståelsen är diskurs så som social praktik och den andra är som ett specifikt sätt att tala vilket ger en förståelse ur ett specifikt perspektiv. Ett sådant perspektiv skulle exempelvis kunna vara ett liberalt perspektiv. Varje diskurs har tre olika dimensioner; text, diskursiv praktik och social praktik. Dessa tre hänger ihop med varandra i ett system.

Jag har här utgått från Faircloughs fem konkreta steg men modifierat dessa för att skapa en metod som är utformad för den här uppsatsens specifika syfte.⁸ Jag kommer här att beskriva i fem steg hur jag har gått tillväga.

1. *Utformning och problemformulering*: Den sociala praktiken har här fått styra hur jag har utformat en problemformulering. Efter en överblick av de texter som fanns på området identifierade jag en grupp författare som beskrev surrogatmödraskap som en revolutionerande handling. Det låg sedan till grund för den frågeställning som jag formulerade.
2. *Val av material*: Materialet som jag valde var väl förankrat i och relevant för den diskurs eller diskursordning som jag har analyserat. Urvalet skedde genom att jag valde de teoretiker som har varit mest tongivande inom det här perspektivet och deras mest betydande texter. Det krävde självklart att jag hade en överblick över det mest centrala materialet som fanns på området för att kunna sälla ut det som var relevant och inte.
3. *Textbearbetning*: Här valde jag ut de kapitel som var mest centrala hos de olika författarna. Det skedde genom att jag listade de centrala begrepp som återkom hos alla fyra författare och vad de hade för definitioner av dessa begrepp samt hur de använde dem. På så sätt kunde jag skapa mig en övergripande bild av de linjer och strukturer som var gemensamt för författarna inom diskursen.

⁷ Ibid, 72-76.

⁸ Ibid, 81-92.

4. *Analys:* Jag valde att lägga till en form av begreppsanalys där jag analyserade definitionen och användningen av tre olika begrepp hos författarna. De tre olika begreppen var frihet, exploatering och objektifiering som alla är centrala i den filosofiska diskussionen kring surrogatmödraskap. Här använde jag mig också av kompletterande texter rörande dessa begrepp för att kunna diskutera olika definitioner och sätt att använda dem på. Efter att ha brutit ner diskursen i olika delar gick jag över till att analysera den stora helheten. Även här är de tre begreppen viktiga men framförallt är den historia eller budskap som författarna vill förmedla det som var fokus för analysen. Den grundläggande frågan var här vad det är som författarna vill övertyga oss om.
5. *Resultat:* Här vill jag betona att syftet med uppsatsen aldrig var att komma fram till huruvida surrogatmödraskap ska legaliseras eller inte. Jag valde att inte ta ställning i frågan och därför blev mitt resultat mer av en undersökande karaktär. Det gör att jag främst ser mitt resultat som ett sätt att dels blottlägga en diskursordning och dels belysa en problematik.

Något som jag aktivt har arbetat med genom hela arbetet är att försöka lägga min personliga åsikt åt sidan och på så sätt försöka se allt från ett utifrånperspektiv. Surrogatmödraskap, speciellt då det berör frihet och exploatering, är ett fenomen som hos de flesta människor väcker starka känslor. Anledningen till att jag valde ett sådant förhållningssätt var för att kunna analysera diskursen utan att lägga någon värdering i den och på så sätt göra det möjligt att se olika dimensioner och aspekter av fenomenet surrogatmödrar. På ett så tydligt sätt som möjligt kunde jag då blottlägga de olika strukturer som jag analyserade.

1.5 Centrala begrepp

I identifieringen av diskursen har tre olika begrepp blivit centrala. Dessa tre begrepp är frihetsbegreppet, exploatering och objektifiering, vilka därmed blir centrala för analysen av diskursen. I den här delen kommer jag kort att redogöra för de tre olika begreppen för att senare göra en mer djupgående analys av den begreppsanvändning och begreppsdefinitioner som finns i texterna.

Frihetsbegreppet har jag valt att dela in i tre olika delar; negativ frihet, positiv frihet och frihet från dominans. Negativ frihet kan enkelt förklaras som frånvaro av hinder i bemärkelsen externa faktorer så som en stat eller andra människor som potentiellt skulle kunna inskränka på den

individuella friheten.⁹ Den här definitionen av frihet hänger tätt samman med individuella fri- och rättigheter. Positiv frihet innebär en frihet att agera och ta kontroll över sitt eget liv.¹⁰ Individen ska kunna förverkliga sig själv och kunna ta kontroll över sina inre begär. Som människa blir jag fri då jag inte är tvingad av inre faktorer och har gjort mig kvitt mina begär. Den tredje typen av frihetsbegrepp förstås som frihet från underordning eller dominans.¹¹ Med dominans menas att X har dominans över Y om X har en speciell makt över Y. Denna makt ska helst kunna göra någon form av skada på Y. X måste också ha kapaciteten att påverka med vilja och utan att det kan få några påföljder på ett område eller i ett sammanhang där Y har ett val att göra. På så vis kan X exploatera Y:s mest grundläggande behov eller sådana behov som är bundna av omständigheterna. Frihet uppnås därmed genom att skapa en jämn maktbalans vilket gör att människor inte kan dominera eller exploatera varandra.

Exploatering kan vara både ett normativt och ett deskriptivt begrepp och därmed både moraliskt och icke-moraliskt.¹² Exploatera i en deskriptiv bemärkelse innebär att använda sig av någon. Här vill jag uppmärksamma läsaren på att ordet exploatering på svenska och engelskans "exploit" skiljer sig i den bemärkelsen att det i svenskan endast används i normativ form.¹³ Därför kommer jag konsekvent endast använda det som ett normativt begrepp. Grundläggande för analysen kommer en pejorativ tolkningsmodell att vara. Det innebär att det finns ett ojämnt maktförhållande mellan två (eller flera) individer där den ena individen (med mer makt) obefogat och obarmhärtigt utnyttjar den andra individen (den svagare). I den normativa betydelse identifierar Wilkinson två olika spår. Det första är vad han kallar för felaktig användning eller missbruk (wrongful use) vilket exempelvis skulle kunna vara att använda en annan människa som ett objekt.¹⁴ Det andra är skillnader i värde (disparity of value) vilket skulle kunna vara en felaktig kompensation så som underbetalning eller liknande. Det finns också en skillnad i om det är intrinsikal eller situationsbunden exploatering.

⁹ Berlin, Isaiah. Two concepts of liberty, i Henry Hardy (red.) *Liberty Incorporating 'Four Essays on Liberty'*, Oxford University Press, Oxford, 2002, 166-176.

¹⁰ Ibid., 178-182.

¹¹ Pettit, Philip. Freedom as Antipower, *Ethics*, Vol. 6, No. 3 (Apr., 1996), pp. 576-604

¹² Wilkinson, Stephen, *Bodies for sale: ethics and exploitation in the human body trade*, Routledge, London, 2003, 9-26.

¹³ Svenska Akademiens ordlista, 13. uppl., Norstedts, 2011, 193, uppslagsord: exploatering.

¹⁴ Wilkinson, Stephen, *Bodies for sale: ethics and exploitation in the human body trade*, Routledge, London, 2003, 9-26.

Intrinsikal exploatering innebär att ett fenomen i sin natur är exploaterande oberoende på kontext medan en situationsbunden exploatering enbart är beroende av kontext.

Objektifiering är att behandla ett subjekt som ett ting när det i själva verket inte är ett sådant.¹⁵ På så sätt är objektifiering ett förnekande av en individs autonomi och hindrar därmed individen från att vara självbestämmande. Den individ som blir utsatt för objektifiering blir därmed ett redskap för att nå ett mål vilket strider mot den uppfattning vi har om att en människa är ett mål i sig själv.¹⁶ Därmed blir objektifiering även ett sätt att avhumanisera och behandla en människa på ett väldigt instrumentellt sätt. Som Wilkinson påpekar innebär objektifiering att behandla subjekt som objekt och därmed är det en förutsättning för exploatering och varufiering av människor och människokroppen.¹⁷ Det moraliska dilemmat blir därmed att när vi tenderar att behandla en människa primärt som ett medel för våra mål finns det en tendens att glömma bort eller bortse från den här personens autonomi och den respekt hon bör åtnjuta i egenskap av människa.

¹⁵ Nussbaum, Martha. Objectification, *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 24, No. 4, pp. 250-251.

¹⁶ Ibid., 264-265.

¹⁷ Wilkinson, Stephen, *Bodies for sale: ethics and exploitation in the human body trade*, Routledge, London, 2003, 27-55.

2. Överblick över texterna

I det här avsnittet kommer jag att redogöra för de texter som jag har använt mig av. Dels så kommer det vara en övergripande redogörelse över sammanhanget och dels en mer specifik sådan över de kapitel som har varit föremål för min analys. I analysen kommer jag sedan att använda mig av det som jag här redogör för. Den här delen syftar därför till att få en överblick och jag kommer att gå in mer i detalj på delar av texterna i analysen.

2.1 Helena Ragoné

Helena Ragonés bok *Surrogate motherhood: conception in the heart* är en antropologisk studie över surrogatmödraskap där hon studerar de kulturella värderingar och normer som finns kring föräldraskap, släktskap, fertilitet och reproduktion.¹⁸ Mitt fokus har varit på kapitel två där Ragoné fördjupar sig i varför kvinnor väljer att bli surrogatmödrar.¹⁹ Ragonés undersökningar, vilket är statistik från kliniker i USA samt intervjuer med kvinnor och par, visar att de flesta surrogatmödrar kommer från arbetarklassen medan paren som köper tjänsten primärt är från övre medelklass. Att bli surrogatmoder fungerar frigörande för de här kvinnorna då det blir en möjlighet att överskrida de traditionella rollerna de har som fruar eller mammor samtidigt som de kan behålla den tillfredsställelse som de ändå har i sina roller. På så sätt använder sig dessa kvinnor av reproduktionen som ett slags medel för att utmana de ingrodda föreställningar som finns om moderskap. Surrogatmödrarna upplever också att det sker ett skifte i maktbalansen främst för att deras partner måste avsäga sig sexuellt umgänge med dem under perioden. På så sätt tar de makten över sin egen reproduktion vilket Ragoné kopplar till feministiska idéer men också att surrogatmödrarna har gjort en egen tolkning då det snarare handlar om rätten *till* reproduktion och inte rätten att *avstå*. Samtidigt finns det en paradox i detta då surrogatmödrarna tenderar att inte använda pengarna som de tjänar till sig själva utan till andra, så som sina barn eller familj. Ragoné menar att det främst fungerar som en morot för familjen eller partnern att gå med på arrangemanget som påverkar även dem. Det innebär att samtidigt som surrogatmödraskap fungerar utmanande hjälper det också till att cementera bilden av kvinnan som altruistisk, självupoffrande och omvårdande. Ragoné betonar också att surrogatmödrarna ser barnet som en gåva till det barnlösa

¹⁸ Ragoné, Helena, *Surrogate motherhood: conception in the heart*, Westview, Boulder, Colo., 1994.

¹⁹ Ibid., 51-86

paret och att de gör en god gärning för att hjälpa ett par som inte själva kan få det barn som de eftertraktar så mycket.

2.2 Stephen Wilkinson

I sin bok *Bodies for sale: ethics and exploitation in the human body trade* utreder Stephen Wilkinson de moraliska dilemman som finns kring surrogatmödraskap och organhandel.²⁰ Wilkinson utgår från de tre begreppen exploatering, objektifiering och varufiering i sin diskussion där första delen av boken är en diskussion av själva begreppen och den andra delen är applicering av begreppen på de två fenomenen. Jag har tidigare redogjort för Wilkinsons definition och diskussion kring de två första begreppen och kommer därför inte göra det igen. Det tredje begreppet kommer jag inte heller att behandla då Wilkinson ser det som ett sätt att objektifiera. De kapitel som har varit mitt fokus har varit kapitel två (exploatering), kapitel tre (objektifiering) och kapitel åtta.

Wilkinson undersöker i kapitel åtta huruvida surrogatmödraskap är exploaterande eller inte.²¹ Wilkinson menar här att den risk som en kvinna utsätter sig för när hon väljer att bli surrogatmoder går att jämföra med de risker som andra yrkeskategorier blir utsatta för. Han menar därför att det är befängt att påstå att en surrogatmoder blir exploaterad med argument enbart om den risk hon utsätter sig för. Wilkinson menar också att det inte går att argumentera för att surrogatmödraskap skulle vara exploaterande enbart för att compensationen är låg. Då skulle problemet kunna lösas med att lönerna höjdes. Wilkinson ser däremot att det finns en större risk för exploatering i arrangemanget kring kommersiellt surrogatmödraskap jämfört med altruistiskt. Detta beror på att om en kvinna får betalt för att bli surrogatmoder kan det fungera som en morot och göra att hon gör ett val som hon antingen känner sig tvingad till att göra av ekonomiska skäl eller som hon inte skulle göra om hon inte fick ekonomisk ersättning. Wilkinson påpekar här att andra människor kan använda exempelvis fattigdom som ett medel för att tvinga men att det inte gör att personen är ofri eller saknar andra alternativ. Samtidigt så finns det ingenting med surrogatmödraskap som indikerar att beställarna eller klinikerna *måste* behandla surrogatmodern som primärt ett medel. Wilkinson menar att det är fullt möjligt för en surrogatmoder att bli behandlad som en autonom individ med respekt och att de avtal som ingås inte behöver innebära att det ska vara slavliknande förhållanden. På så sätt skulle surrogatmödraskap kunna ses som vilket annat jobb som helst.

²⁰ Wilkinson, Stephen, *Bodies for sale: ethics and exploitation in the human body trade*, Routledge, London, 2003.

²¹ Ibid., 159-181.

2.3 Kutte Jönsson

Det förbjudna mödrskapet - en moralfilosofisk undersökning av surrogatmödrskap är Jönssons doktorsavhandling där han med hjälp av teorier hämtade från Mill och Locke argumenterar för en legalisering av surrogatmödrskap.²² Grunden för sina argument hämtar Jönsson från liberala teorier om negativ frihet. Han försöker även visa på bristen i motståndarnas argument genom att bryta ner kritiken mot surrogatmödrskap i olika delar så som exploatering och objektifiering. Jönsson gör även en poäng i att kommersiellt surrogatmödrskap skulle kunna fungera frigörande för kvinnor då det utmanar de rådande könsroller och normer som finns i, det svenska, samhället. Mitt fokus har varit på kapitel fem och sex.

I kapitel fem argumenterar Jönsson för en legalisering av surrogatmödrskap utifrån Mills frihetsdoktrin.²³ Jönsson menar att en legalisering är rättfärdigad om följande tre faktorer uppfylls:

- (1) Surrogatskapsarrangemanget är på frivilliga grunder, (2) överenskommelsen har tillkommit genom samtycke mellan vuxna, myndiga, beslutskompetenta och välinformerade individer, och (3) barnet som blir resultatet av arrangemanget kommer inte att skadas av det.²⁴

Att inskränka en autonom kvinnas fria val att bli surrogatmoder är en form av paternalism och Jönsson menar därför att en anti-paternalistisk hållning skulle passa feminismen väl. En kvinna bör därmed ha rätt att själv bestämma vad hon vill göra med sin kropp så länge det inte skadar någon annan. Jönsson menar också att det bör finnas en positiv rättighet, och inte enbart en negativ rättighet, till reproduktion. Det ska därmed inte på grund av vad Jönsson kallar för ”irrelevanta faktorer”, så som sexuell läggning, ålder eller klasstillhörighet, vara upp till staten att bestämma om någon ska ha rätt att reproducera sig eller inte.²⁵ Så blir nämligen fallet när alla inte har rätt till IVF, spermadonatorer, surrogatmodrar eller andra hjälpmedel. På så sätt blir en anti-paternalistisk hållning utmanande då den spränger gränser för reproduktion och de normer som finns kring det.

²² Jönsson, Kutte, *Det förbjudna mödrskapet: en moralfilosofisk undersökning av surrogatmödrskap*, 1. uppl., Bokbox, Diss. Lund : Univ., 2003, Lund, 2003.

²³ Ibid., 97-124.

²⁴ Ibid., 97.

²⁵ Ibid., 109.

I kapitel sex diskuterar Jönsson exploatering. Han menar att surrogatmödraskap inte är intrinsiskt exploaterande utan att det beror på omständigheter.²⁶ Jönsson använder sig av en pejorativ tolkningsmodell där exploatering innebär att det finns ett ojämnt maktförhållande mellan två (eller flera) individer där den ena individen (med mer makt) obefogat och obarmhärtigt utnyttjar den andra individen (den svagare). De som kan exploatera är i det här fallet alla tre parter som ingår i arrangemanget; surrogatskapsförmedlingen, beställaren och surrogatmodern. Jönsson menar därför att arrangemanget måste utformas på ett sätt som minimerar eller förhindrar risken för exploatering för alla parter. Då handlar det framförallt om att ingen ska känna sig tvingad att ingå i avtalet och att alla ska ha den kunskap som krävs för att kunna ta ett informerat och fritt val.

2.4 Torbjörn Tännsjö

Göra barn: en studie i reproduktionsetik handlar om vad Tännsjö kallar för den andra sexuella revolutionen vilket innebär att människor nu har möjlighet att få barn utan att ha sex.²⁷ Den första sexuella revolutionen handlade om att människor fick möjligheten att ha sex utan att få barn, dvs. preventivmedlets uppkomst. Tännsjö behandlar frågor om assisterad befruktning, donationer, kloning, ektogenes preimplanatorisk diagnostik, forskning på embryon och surrogatmödraskap. Den moraliska frågan som övergripande följer med i hela texten är om vi bör reproducera oss eller om det kan finnas fall när vi bör avstå. De delar som jag har intresserat mig för är dels kapitel fyra som berör surrogatmödraskap och dels den del i kapitel åtta som handlar om den feministiska kritiken kring samma fenomen.

Tännsjö skiljer mellan den individualmoraliska och den politiska frågan.²⁸ Han konstaterar att det i vissa fall kan vara moraliskt acceptabelt att ett par använder sig av en surrogatmoder för att kunna få ett barn. Det behöver heller inte förekomma någon exploatering om surrogatmodern har ställt upp frivilligt och med avsikten att hjälpa det barnlösa paret. Tännsjö liknar här utlåningen av en livmoder vid en organtransplantation. För att minska risken för exploatering bör därför surrogatmödraskap i kommersiellt syfte vara förbjudet. Tännsjö menar också att det är möjligt att det endast skulle vara tillåtet för släktingar att upplåta sina livmodrar åt varandras potentiella barn.

²⁶ Ibid., 125-152.

²⁷ Tännsjö, Torbjörn, *Göra barn: en studie i reproduktionsetik*, Sesam, Stockholm, 1991. 9-12.

²⁸ Ibid., 94-101.

Tännsjö menar också att kommersialisering minskar människors vilja till altruism, något som han ser som skadligt. Grundtanken här är: varför ska jag göra något gratis när jag kan få betalt?

I svaret på den feministiska kritiken menar Tännsjö att surrogatmödraskap kan fungera som en förstärkning av den särart som kvinnan är då det skapar en möjlighet att hjälpa vad han kallar ”en syster i nöd”.²⁹ Samtidigt så menar han också att surrogatmödraskap utmanar den naturliga bilden av vad moderskap är. Frågan om man ser feminism som en särartsideologi eller inte blir då avgörande för hur man ställer sig till surrogatmödraskap. Tännsjö själv menar att det skapar en möjlighet att utmana de invanda föreställningar vi har om socialt, biologiskt och juridiskt moderskap.

²⁹ Ibid., 149.

3. Begreppsanalys

Jag har valt att dela upp min analys i två delar. I den här delen kommer jag att göra en analys av begreppsanvändningen och begreppsdefinitioner i de olika texterna utifrån de begrepp som jag tidigare har redogjort för. Jag kommer att göra en analys av frihets- och exploateringsbegreppet tillsammans då de hänger tätt samman och kompletterar varandra. Objektivisering kommer jag att analysera separat då det skiljer sig från de två andra i hur det används av författarna och det får därmed en särställning. Jag kommer sedan att återkomma till den större helheten i den andra delen av analysen.

3.1 Frihetsbegreppet och exploatering

Kutte Jönsson utgår från Mills frihetsdoktrin, negativ frihet, när han rättfärdigar surrogatmödraskap.³⁰ Negativ frihet innebär att en individ är fri om det inte finns några faktiska hinder som gör att hon inte kan göra det hon vill. Dessa faktiska hinder måste utgöras av andra människor och deras handlingar. Därför har en annan aktör så som exempelvis staten inte rätt att lägga sig i vad individer väljer att använda sina kroppar till. Jönsson ser därmed frihet som en anti-partenalistisk hållning då han menar att det enbart är personen själv som vet vad som är bäst för denne. Jönsson menar att paternalistiska åtgärder bidrar till ”att upprätthålla och slå vakt om förtryckande system”.³¹

Det intressanta är att Jönsson dock menar att det fria valet är gjort av en autonom människa. Här skulle jag vilja påstå att det blir en förvirring i begreppsanvändningen då Jönsson använder begreppet autonom som en synonym till (negativ) frihet. Relationen mellan frihet och autonomi ser olika ut beroende på vilken definition av frihet vi använder oss av. Autonomi som filosofiskt begrepp hänger tätt samman med en positiv definition av frihet. Där definieras autonomi som självstyre genom att en människa har gjort sig kvitt sina begär.³² Jönssons förståelse av autonomi handlar snarare om en persons förmåga att styra över sig själv och därmed kunna göra fria val.

³⁰ Jönsson, Kutte, *Det förbjudna mödraskapet: en moralfilosofisk undersökning av surrogatmödraskap*, 1. uppl., Bokbox, Diss. Lund : Univ., 2003, Lund, 2003, 97-124.

³¹ Ibid., 106.

³² Berlin, Isaiah. Two concepts of liberty, i Henry Hardy (red.) *Liberty Incorporating 'Four Essays on Liberty'*, Oxford University Press, Oxford, 2002, 178-182.

Paternalistiska åtgärder beskrivs som: "... inskränkningar av vuxna personers autonomi...".³³ Här skiljer sig Jönssons resonemang väsentligt från hur det skulle se ut med en definition av frihet som positiv. Jönsson menar att en människa *från början* är autonom och paternalistiska åtgärder är en icke-rättfärdigad frihetsinskränkning. Om vi istället skulle resonera utifrån frihet definierad som positiv frihet skulle vi mena att paternalistiska åtgärder kan fungera *frigörande* för människan och göra henne mer autonom om det hjälper henne att kontrollera sina begär. Det Jönsson gör är att använda autonomi som en synonym till frihet. Det problematiska med det är att autonomi då blir något inneboende hos människan, ungefär som ett människovärde. Autonomi används som ett sätt att rättfärdiga varför en människa ska få handla fritt. Om en människa är autonom, vilket hon är i egenskap av människa, har hon förmågan att kunna göra rationella val och bör därför vara fri till det. Autonomi fungerar då som en inneboende rätt till frihet hos människan. Det resonemanget sker på så sätt baklänges jämfört med hur det ser ut om man resonerar utifrån positiv frihet. Då blir en människa autonom först när hon är fri från sina begär.

Av den tidigare diskussion kan man dock inte dra slutsatsen om att det är rätt för människan med total frihet. Den enda gången det är moraliskt rätt att göra frihetsinskränkningar enligt Mills frihetsdoktrin är då det görs för att skydda andra människors rättigheter. Det kan förefalla väldigt enkelt men bilden kan kompliceras något genom att fråga vad som är en rättighet. I en liberal tradition erkänner man rättigheter i frågan om friheter men när det kommer till sociala rättigheter blir det svårare.³⁴ Jönsson menar att den reproduktiva friheten är en negativ rättighet i det avseendet att exempelvis staten eller en annan människa inte kan tvinga till abort eller tvångssterilisering.³⁵ Jönsson menar att det i de flesta fall är upp till individerna själva att reproducera sig och få en avkomma utan att staten lägger sig i medan det i fall där det inte går att få barn coitalt har staten ett övertag och kan välja vilka som ska få bli föräldrar eller inte. Det gör att vissa människor inte har samma möjligheter och Jönsson menar att det är "diskriminerande" och "orättvist" att inte alla ges samma chans.³⁶ Det kan vara intressant att belysa vad den här skillnaden beror på. Anledningen till att det inte går att få barn coitalt för vissa människor beror på biologiska faktorer. Det kan vara att kvinnan är för gammal, den sexuella identiteten eller ett fysiskt fel. I en liberal bemärkelse med

³³ Jönsson, Kutte, *Det förbjudna mödrskapet: en moralfilosofisk undersökning av surrogatmödrskap*, 1. uppl., Bokbox, Diss. Lund : Univ., 2003, Lund, 2003, 99.

³⁴ Halldenius, Lena, *Liberalism*, Bilda, Stockholm, 2003, 38-49.

³⁵ Jönsson, Kutte, *Det förbjudna mödrskapet: en moralfilosofisk undersökning av surrogatmödrskap*, 1. uppl., Bokbox, Diss. Lund : Univ., 2003, Lund, 2003, 108-111.

³⁶ *Ibid.*, 109.

frihet definierad som en negativ sådan innebär det att det inte är en inskränkning av friheten. Att det skulle vara orättvist eller diskriminerande är inte ett rättfärdigande av frihetsinskränkningar ur ett liberalt perspektiv. Utan att säga huruvida Jönssons uppfattning om en positiv rätt till reproduktion är riktig eller felaktig bör det ändå uppmärksammas att han här går ifrån det traditionella liberala resonemanget.

Ovanstående är vad Jönsson explicit diskuterar om frihetsbegreppet. I den diskussionen har han, som vi har sett, ett relativt tydligt definition men den blir desto mer oklar när han sedan går över i att diskutera exploatering. Jönsson argumenterar här för att surrogatmödraskap inte utgör intrinsikal exploatering utan att det snarare beror på omständigheterna kring varje enskilt arrangemang.³⁷ Problemet med Jönssons definition av frihet är vilka omständigheter som ska kunna ses som exploaterande. Ett exempel är enligt Jönsson socioekonomiska omständigheter, vilket alltså kan vara exploaterande men inte tvingande. Dock är inte Jönsson tillräckligt cynisk för att inte vilja hindra att sådana omständigheter uppstår. Han menar därför att det måste finnas en *kontroll* av arrangemanget. För att använda Jönssons eget språkbruk så luktar det paternalism.

Jönssons definition av exploatering är av en pejorativ tolkningsmodell vilket innebär att det finns ett ojämnt maktförhållande mellan två eller flera parter där den ena parten kan utnyttja den andra. Det Jönsson då har hunnit glömma är att han tidigare har argumenterat för att alla parter i ett surrogatskapsarrangemang är *autonoma* och *fria* vilket rimmar illa med att en part skulle ha mer makt över den andra. Frågan man då kan ställa sig är om den makten i så fall inte är av tvingande karaktär? Jönsson menar också att surrogatmödrar ofta befinner sig i en mer utsatt position, både i egenskap av kvinnor och att de kommer från en lägre samhällsklass än beställarna. Utifrån den pejorativa tolkningsmodellen sätter Jönsson sedan upp tre villkor för att det ska vara exploatering. Det tredje villkoret är speciellt intressant då det verkligen utmanar hans tidigare definition av frihet. Här läses A som den som exploaterar och B som den som blir exploaterad.

(3a) B:s samtycke är inte frivilligt om hon känner sig, eller är, tvingad att erbjuda det mot en lägre ersättning från A än vad som är rimligt. I sådana fall exploaterar A B:s socioekonomiska underläge.³⁸

Frågan som vi då rimligen bör ställa är *varför* B känner sig tvingad att ta emot en ersättning som är

³⁷ Ibid., 125-152.

³⁸ Ibid., 136.

för låg? Jönssons svar är här på grund av hennes socioekonomiska underläge, vilket han i kapitlet innan har sagt inte utgör något reellt tvång. Utifrån Mills frihetsdoktrin är det inte ett tvång. B har fortfarande ett reellt val att inte bli surrogatmoder. Ändå menar Jönsson alltså att hon kan känna sig eller faktiskt vara tvingad till att ta beslutet om att bli surrogatmoder. Den makt som den ena parten har över den andra är därmed av tvingande karaktär enligt Jönssons resonemang. Den enda slutsatsen som är rimlig att dra av detta är att Jönsson inte längre argumenterar för Mills frihetsdoktrin utan snarare är inne på en definition av frihet så som frihet från dominans. Det blir alltså svårt att tala om exploatering om man använder sig av en negativ definition av frihet.

Här sker det alltså en implicit omformulering av frihetsbegreppet och därmed lämnar Jönsson oss hängande i luften. Han menar å ena sidan att ett beslut aldrig kan stå fritt från de omständigheter som en person befinner sig i samtidigt som han å andra sidan menar att en person inte kan anses ofri bara på grund av omständigheter. Jönsson menar också att vi inte kan skuldbelägga de enskilda individer som väljer att ingå ett avtal utan att det snarare handlar om systemet. Det är systemet som både skapar och upprätthåller de orättvisor som leder till exploatering (och ofrihet?). Det Jönsson därmed föreslår är en inskränkning av själva systemet, något som för de flesta liberaler inte förefaller speciellt lockande. Det Jönsson då gör för både kunna tala om frihet och exploatering summerar han i en mening. ”Inte desto mindre har de ett val, om än ett begränsat: de är i så måtto *de facto* fria att sälja sin arbetskraft.”³⁹ Omständigheter kan alltså innebära en frihetsinskränkning på så vis att det genererar färre alternativ. Det innebär dock inte att kvinnor blir tvingade att bli surrogatmodrar, de kan faktiskt välja att avstå. Samtidigt så innebär det också att det finns utrymme för exploatering i det ojämlika maktförhållande som uppstår mellan parterna. Frågan är dock om det är en rimlig slutsats att dra av det resonemang som Jönsson tidigare har fört.

Till skillnad från Jönsson berör Wilkinson's diskussion först och främst exploatering men i den inbegrips ändå frihet, framförallt för att argumentera mot att surrogatmödraskap skulle vara exploaterande. Surrogatmodern måste här kunna ge ett giltigt samtycke till arrangemanget och det går endast att göra om hon är fullt medveten om de risker som finns.⁴⁰ Wilkinson menar att kvinnor måste göra ett fritt och välinformerat val för att bli surrogatmodrar, vilket även ska minska risken för exploatering. Frågan är då vad Wilkinson menar att ett fritt och välinformerat val är?

³⁹ Ibid., 150.

⁴⁰ Wilkinson, Stephen, *Bodies for sale: ethics and exploitation in the human body trade*, Routledge, London, 2003, 159-171.

För att kunna göra ett fritt val måste det finnas information för de blivande surrogatmödrarna att tillgå om de risker som finns kring arrangemanget.⁴¹ Det är sedan upp till den enskilda kvinnan att avgöra om hon tycker det är värt att utsätta sig för de här riskerna. Wilkinson jämför här surrogatmödraskap med andra yrken där människor utsätts för stora risker så som brandmän, poliser eller militärer. Det vi kan förstå av Wilkinsons resonemang är att han ser surrogatmödraskap som vilket annat arbete som helst. Därför menar han att det inte går att argumentera för ett slags skyddande av kvinnor genom att förbjuda det utan att samtidigt behöva använda samma argument för gällande andra arbeten. Om kvinnor anser att de är villiga att utsätta sig för de risker som finns menar Wilkinson att vi inte kan hindra dem från det i ett försök att skydda dem.

Här liknar Wilkinsons argumentation Jönssons även om den inte är lika välartikulerad. Det som Jönsson dock klarlägger (utifrån sin uppfattning) men som Wilkinson undviker är vad ett *fritt* val är. Utifrån ovanstående resonemang kan vi ändå förstå att Wilkinson inte kan se några skäl att rättfärdiga ett förbud mot surrogatmödraskap. En kvinna ska vara fri att välja vilket innebär att ingen ska *hindra* henne från att göra det. Hennes välinformerade val legitimerar att hon kan göra ett fritt val. Det verkar inte föresväva Wilkinson att vissa kvinnor, på grund av sin livssituation, skulle kunna göra ett val väl medvetna om de risker som finns på grund av att de möjligtvis behöver pengar och arrangemanget går att kombinera med deras roll som hemmafruar eller mödrar. De väljer därmed att ta risker som de i en annan situation inte skulle utsätta sig för. Det är också på den punkten som surrogatmödraskap skiljer sig från andra yrken där man utsätts för risker. Den sammanblandning som finns mellan kvinnans privata roll och en mer offentlig gör att det blir svårt, för att inte säga omöjligt, att skilja hennes yrkesroll från hennes andra identiteter. Det säger sig själv att om en kvinna är gravid är det ett tillstånd som är varaktigt i nio månader, vilket är en rätt stor skillnad mot alla andra arbetsvillkor som finns för olika yrken. Wilkinson menar här att de visst gör ett fritt val då de har den information som behövs för att kunna ta ställning i frågan och därmed bör ingen hindra dem från att ingå i ett surrogatskapsarrangemang. Jag kommer att återkomma till den här frågan om tvingande faktorer och frihet längre fram i analysen.

Om frihetsbegreppet är otydlig är analysen av exploatering desto mer utförlig. Precis som Jönsson menar Wilkinson att surrogatmödraskap inte i sig är exploaterande utan att risken för att en

⁴¹ Ibid.

surrogatmoder ska bli exploaterad ligger i hennes välvilja och altruism.⁴² Det intressanta i det menar Wilkinson är anledningen till varför hon är så villig att bli surrogatmoder. Likt Jönsson uppstår det ett problem i resonemanget när exploatering och frihet ska kombineras. En anledning till att kvinnor så gärna skulle vilja bli surrogatmödrar kan vara att de tjänar pengar på det eller att de vill få ett erkännande. Här menar Wilkinson att det finns risk att surrogatmödrarna blir exploaterade då de har en svagare förhandlingsposition än beställarna som kan dra nytta av kvinnornas stora vilja till att hjälpa.

Wilkinson menar också att personer som lever i extrem fattigdom är mer ofria då de saknar möjligheter och därmed val. ”People who have to choose between *anything* and extreme poverty are (in that respect) unfree.”⁴³ Ofrihet handlar därmed om: ”*lack of choice relative to one’s fundamental goals*”.⁴⁴ Med fundamentala mål menas i det här fallet de grundläggande behov en människa har, det som behövs för att överleva. Här kan vi se hur även Wilkinson sneglar åt att frihet skulle definieras som frihet från dominans, något som skiljer sig från hans tidigare syn på frihet. Samtidigt så behöver inte bristen på valmöjligheter innebära att en person inte gör ett fritt val. Frihet handlar i den bemärkelsen inte om mängden valmöjligheter utan att det finns valmöjligheter. Här är förståelsen av frihet diffus. Han kan antingen mena att fattiga kvinnor visserligen har färre valmöjligheter än rika kvinnor men att de fortfarande tar ett fritt beslut om de väljer att bli surrogatmödrar. Han skulle också kunna mena att fattiga kvinnors val är mindre fritt eller rentav ofritt då de på grund av omständigheter inte har samma valmöjligheter och då av olika skäl kan vara tvungna att ta beslutet att bli surrogatmödrar. Svaret kommer lite senare i samma stycke där Wilkinson skriver att tvång måste vara utfört av en agent. Därmed kan fattigdom bara vara ett medel för tvång, något som en agent kan utnyttja. På så sätt är Wilkinson mer konsekvent i sin diskussion kring frihet och dess relation till exploatering än vad Jönsson är.

Torbjörn Tännsjö skiljer sig från både Jönsson och Wilkinson i den bemärkelsen att han i grunden visserligen är positivt inställd till surrogatmödraskap men ändå ser stora risker med företeelsen. Den stora skillnaden är också vilka situationer som genererar exploatering. Tännsjö menar att i grund och botten bör människan vara fri att handla så som hon vill.⁴⁵ Samtidigt identifierar han situationer

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid., 172.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Tännsjö, Torbjörn, *Göra barn: en studie i reproduktionsetik*, Sesam, Stockholm, 1991. 94-101.

då det finns risk för att surrogatmodern ska bli exploaterad och menar att sådana situationer måste hindras. Här vänder sig Tännsjö bort från den negativa definitionen av frihet och välkomnar en viss paternalism för att skydda kvinnorna, och därmed göra dem mer fria. Den hållningen skiljer sig från både Jönsson och Wilkinson som båda menar att kvinnan är fri att göra ett val om hon är välinformerad om de risker och konsekvenser som finns. Tännsjö menar istället att staten då bör ingripa för att hindra kvinnor från att hamna i en situation som kan leda till att de blir exploaterade och därmed förtryckta. Det innebär att en kvinna själv inte anses kunna ta ett beslut om hon vill ingå i ett arrangemang som kan vara exploaterande eller inte. Tännsjö motiverar en sådan inskränkning med att en kvinna visserligen skulle kunna tjäna (ekonomiskt) på en transaktion som är exploaterande men att det inte är moraliskt riktigt att låta en sådan transaktion ske. Han menar därför att staten skulle ha en skyldighet att förbjuda de system som kan leda till att kvinnor exploateras som surrogatmödrar.

Med andra ord ska staten genom regleringar av verksamheten förbjuda delar av den för att skydda kvinnor och vad som anses vara bäst för dem. Därmed sneglar Tännsjö åt en positiv definition av frihet då han menar att vissa situationer gör människor mer eller mindre autonoma eller fria.⁴⁶ Autonom i den här bemärkelsen ska förstås som självbestämmande. Tännsjö menar då att ett kommersiellt surrogatmödraskap skapar en situation där kvinnan inte är autonom då beställarna har så pass stort inflytande över henne. Att istället bara tillåta surrogatskapsarrangemang på altruistiska grunder menar Tännsjö gör kvinnan mer autonom och han menar också att hon ska ha de juridiska rättigheterna att få barnet om hon efter förlossningen skulle vilja det. Här ser vi också en skillnad på synen på ett kontrakt jämfört med de två andra författarna. Tännsjö menar här att det är inte är möjligt för kvinnan att veta hur hon emotionellt kommer att reagera och därmed måste det finnas ett skydd för henne. På så sätt blir hon också mer fri då hon har makten att bestämma dels över sig själv men även (till viss del) över det barn som hon har burit. Här ser vi också hur Tännsjö menar att graden av autonomi skapar förutsättningar för exploatering vilket innebär att en högre grad av autonomi minskar risken. Frihet och exploatering är därmed tätt sammankopplade.

⁴⁶ Ibid.

För att förstå och kunna analysera Ragonés definition av frihet kan vi använda oss av hennes huvudtes:

... surrogacy provides women who are predominantly working class with the opportunity to transcend the limitations of their roles as wives/mothers...⁴⁷

Vad Ragoné här menar är intressant då det skiljer sig från de övriga definitionerna på frihet som vi har sett tidigare. Surrogatmödrar identifieras här som i första hand kvinnor ur arbetarklassen vars största identifikation är i sin roll som mödrar eller fruar. Den här rollen utgör ett hinder för dessa kvinnor då de hamnar i en beroendeställning, de är beroende av den arbetande mannen som familjeförsörjare. Vad Ragoné då menar är att hemmafruar skulle vara mindre fria än kvinnor som har egna jobb och som inte är bundna till hemmets sfär. Här skiljer hon sig från den liberala idén om frihet. Enligt den är kvinnan egentligen fri då det inte är någon som hindrar henne från att göra karriär (om det nu är det hon vill) eller förbli hemmafru. Här blottläggs de brister som den liberala frihetsmodellen har. Det är möjligt att dessa kvinnor mycket väl är medvetna om den beroendeställning som de är i ekonomiskt men kanske även emotionellt i förhållande till sin man och att det hindrar henne från att agera fritt.

Det intressanta är då att kvinnorna enligt Ragonés forskning upplever sig bli mer fria i sin nya roll som surrogatmödrar.⁴⁸ Ragoné menar att det beror på ett skifte i maktbalansen i surrogatmödrarnas relation. När en kvinna väljer att bli surrogatmoder måste hennes man avstå från sexuellt umgänge med henne för att garantera att det verkligen kommer vara beställarnas genetiska barn som blir produkten av arrangemanget samtidigt som kvinnan också själv väljer att ge bort barnet till beställarna. På så sätt menar Ragoné att kvinnan får makten över sin egen reproduktion och därmed kan ta ett eget beslut om sin kropp. Hon liknar det resonemanget vid feministiska argument om rätt till att besluta över den egna kroppen i exempelvis frågan om abort. Det vi då bör vara uppmärksamma på att samma argument *kvinnans rätt att besluta över sin egna kropp* går att använda både till negativa frågor om reproduktion, så som abort eller preventivmedel, men även till positiva frågor, så som rätt att bli surrogatmoder. Vad Ragoné då menar är att surrogatmödraskap inte innebär en frihetsinskränkning av kvinnor utan en möjlighet att bli mer fria.

⁴⁷ Ragoné, Helena, *Surrogate motherhood: conception in the heart*, Westview, Boulder, Colo., 1994, 63.

⁴⁸ Ibid., 63-68.

Frågan om exploatering blir i det sammanhanget inte speciellt central. Fokus ligger istället på att kvinnor känner sig mer fria. Det bör här poängteras att Ragoné inte är filosof utan antropolog vilket gör att hon har en annan infallsvinkel än de tre övriga författarna. Frågan är om den frihet som kvinnorna upplever är så självklar. Som Wilkinson poängterar kan en transaktion som är exploaterande ändå gynna båda parter. Det innebär att dessa kvinnor visserligen kan känna sig mer fria då de har fått en större sfär att röra sig inom samtidigt som de tjänar egna pengar fastän att de blir exploaterade. Det som är intressant med Ragonés forskning är att den ger oss belägg för att hävda den obalans i makt som krävs för att en situation ska kunna vara eller bli exploaterande. Även om kvinnorna som är surrogatmödrar upplever att de får mer makt så behöver det inte betyda att den maktbalans som finns mellan surrogatmodern och beställarna skulle vara jämnare. Den makt som de upplever sig få är snarare i den parrelation som de befinner sig i. Det innebär att Ragoné kompletterar med den kunskap som behövs om praktiken för att stödja Tännsjös resonemang om exploatering kring kommersiellt surrogatmödraskap.

Här kan vi alltså se två olika linjer kring exploateringsbegreppet men som vi har sett är frihetsbegreppet relativt likartat hos alla författare. Jag skulle vilja utmana deras hållning lite. Ragonés forskning visar att de flesta surrogatmödrar primärt kommer från arbetarklass medan beställarna primärt är från övre medelklass.⁴⁹ Genom att introducera en annan definition av frihet vill jag problematisera bilden av surrogatmödrar som ”fria” och ”autonoma” individer. Skulle man då kunna påstå att surrogatmödrar frodas i en viss kontext? Kan det vara så att surrogatmödrar är ofria då de är i en beroendeställning? Att dominera innebär i det här fallet att båda parter är medvetna om den skeva maktbalansen där den ena parten har kontroll över den andra som på så vis är sårbar eller svag.⁵⁰ Sådana maktbalanser kan finnas i en relation mellan en man och en kvinna, lärare och elev eller förälder och barn. Det är också möjligt att den skulle kunna finnas i relationen mellan beställare och surrogatmoder. Den svagare personen lever då som på nåder av den andre och blir därmed beroende av den personen. Även om den med makt väljer att inte utnyttja den andre så är det ändå ett tvång då makt och beroende i sig är ett inskränkande av frihet. Den andre personen är medveten om att den är i en beroendeställning och måste anpassa sig till det. På så sätt blir den personen också fräntagen att bli sedd och behandlad som en jämlike. Frihet uppnås därmed genom att skapa en jämn maktbalans vilket gör att människor inte kan dominera eller exploatera varandra. Det finns ytterligare en aspekt av det hela som är intressant då socioekonomiska faktorer kan vara

⁴⁹ Ragoné, Helena, *Surrogate motherhood: conception in the heart*, Westview, Boulder, Colo., 1994, 54-55.

⁵⁰ Pettit, Philip. Freedom as Antipower, *Ethics*, Vol. 6, No. 3 (Apr., 1996), pp. 576-604

en frihetsinskränkning då det påverkar maktrelationer.⁵¹ Här kan vi se att beställarna som kommer från övre medelklass besitter mer resurser och därmed mer makt än surrogatmödrarna. Det gör att surrogatmödrarna hamnar i en beroendeställning där de måste förhålla sig till det maktövertag som beställarna har över dem. Utifrån det frihetsbegreppet skulle det innebära att surrogatskapsarrangemang skapar förutsättningar som gör surrogatmödrarna ofria.

3.2 Objektifiering

Som jag tidigare har nämnt är objektifiering en förutsättning för exploatering. Wilkinson menar här att det stora problemet inte är att en människa behandlas som ett medel, för det händer oss alla varje dag, utan att hon *primärt* behandlas som ett medel.⁵² Att en människa kan vara både ett mål och ett medel på samma gång gör att objektifiering blir situationsbunden. Wilkinson gör en grundlig analys av objektifiering som inte är nödvändig att redogöra för här. Det intressanta är nämligen att han gör det då de andra författarna väljer att kringgå det. Om vi accepterar premissen att objektifiering är en förutsättning för exploatering, vilket jag förespråkar att vi gör, så är det viktigt att fråga sig varför de andra väljer att inte ta upp det när de (förutom Ragoné) lägger stor vikt vid exploateringsbegreppet.

Att vara ett medel är per definition en passiv roll. För att kunna vara en rationell, autonom och fri individ krävs att man kan handla aktivt. På så sätt blir det svårt att kombinera det frihetsbegrepp som vi har sett hos författarna tidigare med att kvinnor som är surrogatmödrar skulle vara objektifierade. Främst Jönsson men även Tännsjö har skapat premisser för sina resonemang där det blir svårt att få objektifiering att passa in. Att hävda objektifiering i allt för hög grad innebär också att surrogatmödraskap skulle ses som intrinsikalt exploaterande, något som ingen av författarna menar. Tännsjö nämner det visserligen i förbifarten i en mening om att kommersiellt surrogatmödraskap kan leda till att kvinnor ses som objekt på en marknad.⁵³ Problemet enligt Tännsjö är inte brist på kvinnans frihet om hon ses som ett objekt utan den brist på altruism som en sådan situation kommer skapa. Tännsjö diskuterar alltså inte objektifiering i samband med frihet

⁵¹ Halldenius, Lena, *Liberalism*, Bilda, Stockholm, 2003, 47-49.

⁵² Wilkinson, Stephen, *Bodies for sale: ethics and exploitation in the human body trade*, Routledge, London, 2003, 174-181.

⁵³ Tännsjö, Torbjörn, *Göra barn: en studie i reproduktionsetik*, Sesam, Stockholm, 1991. 99-101.

utan i samband med altruism. På så sätt blir det en oreda i Tännsjö's argumentationslinje och det blir oklart vad han exakt menar med objektifiering.

Inte heller Jönsson diskuterar objektifiering i samband med exploatering.⁵⁴ För Jönsson handlar exploatering främst om ett ojämlikt maktförhållande mellan olika parter. Det han då bortser från är att det krävs att den ena parten kan vara ett medel för den andre att uppnå sina mål för att det ska vara exploatering. En surrogatmoder är därmed ett medel för att uppnå beställarnas mål, att få ett barn. Det Jönsson också bortser från är att som surrogatmoder ses kvinnan främst som ett medel. Beställarna är intresserade av henne i egenskap av surrogatmoder och inte i egenskap av autonom kvinna. De är intresserade av den tjänst hon kan erbjuda dem, nämligen att hyra ut sin livmoder. Det hade varit en skillnad i frågan om objektifiering om kvinnan vanligtvis tillerkändes sitt värde som ett mål i sig själv. Genom att inte behandla det ämnet slipper Jönsson problemet med att försöka dra en gräns för surrogatmoderns yrkesroll och hennes privata roll. Han slipper också frågan huruvida en människa fritt kan välja att ses som ett objekt. Här ser vi alltså att frågan kring objektifiering blir knepig i förhållande till det liberala frihetsbegreppet och ett förespråkande av surrogatmödraskap.

Wilkinson som ändå tar upp begreppet och noggrant analyserar det hamnar istället i andra problem. Han försöker då lösa problemen med att föreslå att beställarna skulle kunna ha en personlig relation till surrogatmodern och även bry sig om henne som person.⁵⁵ Surrogatskapsarrangemanget behöver alltså inte per automatik innebära att beställarna enbart ser surrogatmodern som en vara. Att lösa problemet med objektifiering på ett sådant sätt kan förefalla lite väl enkelt. Visserligen så kan det vara på ett sådant sätt som Wilkinson målar upp men att föreslå att alla arrangemang ska vara på det sättet förefaller lite blåögt. Vi bör därför anta att det ser olika ut i olika arrangemang där vissa surrogatmodrar blir objektifierade och andra inte.

Då Ragoné inte lägger så stor vikt vid exploatering lyser även objektifiering med sin frånvaro. Även här framstår kvinnan som en aktiv aktör vilket gör att det inte finns något utrymme för objektifiering i diskussionen. Vad som inte tas upp i texterna innebär också ett ställningstagande. Här kan vi alltså se hur tre av författarna väljer att inte diskutera objektifiering då det inte fyller deras syften. Surrogatmödraskap rättfärdigas genom att se en person som autonom och fri att göra

⁵⁴ Jönsson, Kutte, *Det förbjudna mödraskapet: en moralfilosofisk undersökning av surrogatmödraskap*, 1. uppl., Bokbox, Diss. Lund : Univ., 2003, Lund, 2003, 125-152.

⁵⁵ Wilkinson, Stephen, *Bodies for sale: ethics and exploitation in the human body trade*, Routledge, London, 2003, 174-181.

egna val. Genom att erkänna objektifiering erkänner man också att vissa personer ses som att de saknar autonomi, inte har någon makt, inte har möjlighet att handla eller liknande. Att erkänna objektifiering blir därmed att kritisera det resonemang som man tidigare har fört. Genom att mena att kvinnan i ett surrogatskapsarrangemang blir objektifierad ifrågasätter man sin egen frihetsdefinition. Objektifiering innebär nämligen inte en konkret frihetsinskränkning. Samtidigt är det svårt att hävda att en person är fri om den förnekas sin autonomi. Lösningen för Tännsjö och Jönsson blir då att välja bort objektifiering och på så sätt rädda sitt resonemang medan Wilkinson diskuterar begreppet för att sedan komma fram till att surrogatmödrar inte bör eller behöver bli objektifierade.

4. En revolutionerande handling

I det här avsnittet kommer jag analysera den större helhet som begreppen i föregående analys är en del av. Författarna använder sig av vissa definitioner av begrepp som gynnar det syfte som de har med sitt resonemang. Den här delen är alltså ett försök att förstå den diskurs som har varit föremål för den här uppsatsen. Vad är det som dessa författare vill övertyga oss om?

4.1 Den fria individens val

Som vi har sett i den första delen av analysen ligger alla fyra författare nära varandra i sin teoretiska utgångspunkt. Utgångspunkten är negativ frihet där den fria individen står i centrum. Ord som då återkommer är (negativ) frihet, välinformerat val, anti-paternalism och konstigt nog autonomi.

Anledningen till att användningen av begreppet autonomi är märkligt beror på, som jag tidigare har nämnt, att det egentligen är kopplat till positiv frihet. Dessa begrepp bildar sedan den diskurs som är föremål för den här uppsatsen och som kännetecknas av att surrogatmödraskap framställs som en revolutionerande handling.

Den fria individens val legitimerar surrogatmödraskap enligt alla fyra författare. Som vi såg i den föregående analysdelen skiljer sig frihetsbegreppet åt mellan olika författare vilket gör att de också får något olika syn på surrogatmödraskap. Den fria individen för Jönsson, Wilkinson och Ragoné innebär en autonom individ som genom sina handlingar möjlighet till frigörelse. Tännsjö kommer istället, genom en liten skillnad i frihetsbegreppet, fram till en helt annan slutsats där han konstaterar att en människa inte alltid ska ha möjlighet att göra val som kan skada henne.⁵⁶ Det är vad de tre andra författarna skulle kalla för en paternalistisk hållning och det är främst på den punkten som den stora skillnaden finns. Därmed skiljer sig Tännsjö avsevärt från de tre andra författarna som alla ser kommersiellt surrogatmödraskap som något frigörande för (arbetarklass-) kvinnor.

Genom att anta en liberal frihetsdefinition betonar författarna automatiskt den *individuella* friheten. Att inskränka på en individs frihet blir därmed något negativt (i normativ betydelse). Att då tala om surrogatmödraskap som en revolutionerande handling ger även individen legitimitet i sitt val. På så sätt legitimerar det fira valet fenomenet samtidigt som fenomenet legitimerar det fria valet. Att

⁵⁶ Tännsjö, Torbjörn, *Göra barn: en studie i reproduktionsetik*, Sesam, Stockholm, 1991. 94-101.

betona individens frihet skapar då en känsla av att det här är en individ som har en förmåga att väga olika för- och nackdelar för att sedan kunna ta ett *autonomt* beslut. Därmed gör man sig kvitt kritik i form av att kvinnor skulle kunna vara eller känna sig tvingade att ingå i ett sådant arrangemang. Det legitimerar bilden av surrogatmödraskap som en företeelse som inte exploaterar eller objektifierar kvinnor. Kvinnorna målas sedan upp som individer som vågar utmana normer, som att deras handling visar på stort mod. Att skapa en sådan aktiv aktör gör att det blir svårt att utifrån författarnas frihetsbegrepp kritisera företeelsen. Här blir tanken om att jag som person är bäst lämpad för att besluta vad som är bäst för just mig extra tydlig.

Författarna vill skapa en bild av surrogatmödraskap som en legitim företeelse och anspelar därmed på den (feministiska) tanken om att alla människor, i det här fallet kvinnor, ska ha rätt till sina egna kroppar. Det är en ståndpunkt eller värdering som de flesta teoriskolor och ideologier kan skriva under på. Därmed målas kritiker upp som konservativa kvinnoförtryckare som inte kan förstå att kvinnorollen kan utmanas och förändras över tid.⁵⁷ Kampen för att kvinnor ska ha rätt att bli surrogatmödrar likställs här med den kamp som kvinnor förde för rätten till preventivmedel och kontroll över sin reproduktion. Surrogatmödraskap framställs därmed som att det leder till ökad frihet för kvinnor. Att tala om surrogatmödraskap som att det skulle vara förtryckande och exploaterande blir då svårt eftersom det kräver en annan syn på frihet och framförallt det fria valet. Det skulle därmed bli en diskussion som fördes parallellt och utan dialog.

Surrogatmödraskap blir därför en ny arena för kvinnor att ta kontrollen över sin reproduktion och sin egen kropp och därmed kunna ta betalt för typiska kvinnoyrsslor, så som barnafödande. Framförallt kommersiellt surrogatmödraskap ses därför som ett steg bort från den traditionella kvinnorollen, vilket är något som framförallt feminister borde välkomna.⁵⁸ Vi kan därmed inte heller förbjuda surrogatmödraskap utan att inskränka på kvinnors frihet enligt den frihetsdefinition som författarna använder sig av. Kritiken är intressant därför att det är något som författarna måste förhålla sig till. På så sätt berikar olika teorier och diskussioner varandra. Kritiken blir också ett sätt att definiera en diskurs då det i dialogen utkristalliseras olika grupper. En av dessa grupper i den filosofiska diskussionen om surrogatmödraskap är den liberala grupp av teoretiker som ser surrogatmödraskap som en revolutionerande handling.

⁵⁷ Jönsson, Kutte, *Det förbjudna mödrskapet: en moral filosofisk undersökning av surrogatmödraskap*, 1. uppl., Bokbox, Diss. Lund : Univ., 2003, Lund, 2003, 105-108.

⁵⁸ Ragoné, Helena, *Surrogate motherhood: conception in the heart*, Westview, Boulder, Colo., 1994, 63-67.

Samtidigt blir det svårt att kritisera surrogatmödraskap om det ses som en revolutionerande handling då det blir detsamma som att ifrågasätta individens frihet. Vi målar på så sätt in oss i ett hörn där vi genom att kritisera deras hållning blir förespråkare av förtryck, i alla fall i Jönssons termer. Kritiken mot dessa texters resonemang måste därmed vara i själva definitionen av frihetsbegreppet. Som jag visade i den föregående analysen är den liberala definitionen av frihet inte den enda och den behöver nödvändigtvis inte stå oemotsagd. För som jag tidigare har nämnt framstår en annan typ av kritik endast som en kritik av rätten till frihet. Om vi går med på premissen att alla har rätt till, en viss mån av, frihet måste vi därför omformulera frihetsbegreppet. En sådan omformulering skulle exempelvis kunna vara frihet från dominans.

4.2 En komplex bild

Som vi har sett kan det vid en första anblick framstå som att de här fyra författarna utgör en teoretiskt sett väldigt homogen grupp men utifrån den första analysdelen kan vi ändå dra slutsatsen att de skiljer sig på visserligen små men ändå avgörande punkter. Jag skulle här vilja påstå att det egentligen är onödigt att försöka komma fram till den ”riktiga” karaktären på eller den sanna definitionen av ett begrepp. Ett begrepp får istället sin betydelse i det sammanhang som det används i och kan därmed ha flera olika betydelser. Begreppet frihet är ett bra exempel på detta. Det är även just därför det är intressant att analysera både den explicita och implicita användningen av olika begrepp.

I sina texter menar jag att författarna har valt en position som inte blir speciellt ifrågasatt. Vi har sett att de inte använder sig av begreppsdefinitioner fullt ut utan här och var plockar det som passar deras resonemang. Det är nödvändigtvis inte något negativt men både författarna och läsarna bör vara uppmärksamma på vilken definition som används för stunden. Att explicit prata om frihet i negativa termer för att sedan implicit använda sig av andra definitioner skapar en förvirring och oreda. Här vill jag också betona skillnaden i att explicit omdefiniera begrepp och att implicit bara glida ifrån den ursprungliga definitionen. Som vi har sett är det snarare det senare som sker hos dessa fyra författare. Framförallt i diskussionen kring exploatering blir det tydligt hur de en efter en glider ifrån den ursprungliga definitionen av frihet utan att explicit nämna det.

Kollisionen uppstår när författarna måste ta ställning till vad som är en rättfärdig frihetsinskränkning. Som vi tidigare har sett skiljer sig Tännsjö från de resterande. Med det sagt menar jag ändå att även de tre andra författarna glider ifrån den ursprungliga definitionen av frihet. Anmärkningsvärt nog uppmärksammar ingen författare detta. Frågan är då vad det finns för mening med att göra sådana krumbukter i resonemanget? Det går att urskilja tre olika förhållningssätt hos författarna. Den första är att författaren inte vill dra uppmärksamhet till att han eller hon har omdefinierat ett begrepp då den ursprungliga definitionen inte passar det resonemang som författaren vill föra. Tännsjö gör så när han helt plötsligt byter frihetsbegrepp för att konstatera att det vore omoraliskt att utsätta kvinnor för en risk att bli exploaterade inom ramen för kommersiellt surrogatmödraskap. Det andra är mycket likt det första och innebär att författaren inte köper de konsekvenser som en viss definition av ett begrepp får. Skillnaden mot det första ligger i att författaren egentligen inte omdefinierar begreppet utan snarare glider ifrån det för att komma tillbaka till utgångspunkten igen. Anledningen till att inte göra en sådan omväg explicit handlar om att författaren då slipper att diskutera eller ta ställning till denna krumbukt. Detta finner vi hos både Wilkinson och Jönsson när de diskuterar frihet i relation till exploatering. Det tredje är att författaren inte är medveten om den definition av ett begrepp som han eller hon har använt sig av. Det återfinns vi i Ragonés text och förklaras av att hon inte har en filosofisk utgångspunkt vilket gör att hennes intresse för begreppsdefinitioner inte är lika stor som hos de övriga författarna. Konsekvensen av det här blir att det sker som två olika resonemang i författarnas texter där den ena är ett explicit resonemang medan den andra är av implicit karaktär.

Här ser också vi att författarna kan dra olika slutsatser beroende på vilka delar av ett resonemang eller begreppsdefinition de väljer att betona. Trots att Tännsjö i grunden ligger nära både Wilkinson och Jönsson blir hans slutsats om surrogatmödraskap annorlunda. Ragoné får en särställning i den här frågan då hennes fokus inte ligger på samma filosofiska problem som för de tre andra. Ändå har hennes forskning en normativ karaktär och precis som de andra är hon positiv till surrogatmödraskap. Trots dessa olikheter blir de ändå en gemensam grupp under en rådande diskurs och karakteriseras av att de ser surrogatmödraskap som en revolutionerande handling. Trots vissa olikheter i resonemang väljer de ändå att betona den fria individen. Det intressanta är då att de väljer att inordna sig i en liberal tradition som de sedan avviker från på olika sätt. De avviker för att den liberala synen kan bli allt för cynisk i frågan om exploatering och objektifiering men också för att de liberala argumenten inte alltid fungerar för att få surrogatmödraskap att framstå som en

revolutionerande handling. I vissa sammanhang väljer författarna därför att ha ett mer oreflekterat förhållningssätt till begreppet om det passar deras resonemang.

Genom det här sättet att använda begrepp på och genom att tala om surrogatmödraskap i termer av en revolutionerande handling skapar författarna legitimitet för den praktiska verkligheten. På så sätt målas surrogatmödraskap upp som ett positivt fenomen och som något vi bör välkomna. Utifrån Ragonés forskning kan vi då se att det finns vissa problematiska faktorer med surrogatmödraskap som exempelvis att det är stora klasskillnader mellan de kvinnor som blir surrogatmödrar och de par som är beställarna.⁵⁹ Som vi tidigare har sett legitimerar författarna då den här praktiska verkligheten med den fria individens val och menar att surrogatmödraskap blir ett sätt för kvinnan att ta sig ur den förtryckande traditionella könsrollen. Med ett annat teoretiskt perspektiv hade synen på den praktiska verkligheten kunnat vara en annan. På så sätt kan verkligheten fungera som evidens för flera olika teorier som egentligen är oförenliga. Det är med andra ord lätt att se det som man vill se.

Utifrån ovanstående kan vi förstå att diskursen som en helhet är relativt homogen men att det inom den finns vissa specifika delar som skiljer olika författare från varandra. Författarna vill gärna skapa en bild av att surrogatmödraskap är en revolutionerande handling och att det är något som kan tilltala de flesta människor. Det författarna vill övertyga oss om är hur surrogatmödraskap fungerar frigörande för kvinnor och få oss att tycka att det är något positivt. Genom att tala om surrogatmödraskap i positiva termer vill man skapa en opinion för fenomenet. Samtidigt har vi sett att dessa författare inte är så enade kring den här bilden som man vid en första anblick kan tro. Det bör här betonas att den här hållningen har mötts av massiv kritik från främst feministiska kritiker vilket gör att författarna snarare behöver ha fokus på ”fienden” utanför gruppen än att ha en intern diskussion om exempelvis frihetsbegreppet. Genom att visa upp en enhetlig grupp av teoretiker skapas det ett större förtroende för deras resonemang. Som grupp kan de då vara de som sätter agendan och på så sätt påverka vad som ska stå i fokus. Beroende på vad som står i fokus blir diskursen mer eller mindre enhetlig. Även om de skiljer sig i vissa detaljer måste vi ändå konstatera att de i den stora helheten bör definieras som en enad grupp av teoretiker.

⁵⁹ Ragoné, Helena, *Surrogate motherhood: conception in the heart*, Westview, Boulder, Colo., 1994, 54-55.

5. Slutdiskussion

Avslutningsvis vill jag betona och framhålla det som jag finner särskilt viktigt i begrepps- och diskursanalysen. I analysen har vi funnit flera likheter mellan författarna gällande begreppens definitioner och användning samt den bild som de vill förmedla och övertyga om. Grundläggande är den fria individens val som grundar sig i en definition av frihet som negativ. Det är dock inte en enkel bild utan den kompliceras av att författarna använder begreppet frihet dels på olika sätt men också med olika definition på ett oreflekterat sätt. Problemet är då att författaren lyckas skapa en illusion av att diskussionen är något som det egentligen inte är. Vi har då sett hur det här förhållningssättet hjälper till att upprätthålla den berättelse som ryms inom diskursen. Det råder vad vi med andra ord skulle kunna kalla för en begreppsförvirring hos författarna. Begreppen frihet, exploatering och objektifiering används ovarsamt och ibland på ett tanklöst sätt. Samtidigt så genererar den här diskursen ett nytt sätt att se på surrogatmödraskap och bidrar på så sätt till ett samspel mellan andra diskurser som berör samma ämne. På så sätt berikar de även varandra genom att utmana förhållningssätt och begreppsdefinitioner.

Den position som författarna intar förefaller vara en enkel position där de inte behöver argumentera för varför de har valt den. Det kan vara en bidragande faktor till att det finns en viss begreppsförvirring eller om man ska kalla det för avvikelse hos författarna. Att göra en sådan avvikelse blir inte lika problematisk och ifrågasatt då den går relativt obemärkt förbi. De som är mest intresserade av en sådan avvikelse är kritiker som i och med en identifikation av detta kan se de brister som finns i resonemanget. Om antalet kritiker är få är det inte särskilt många som är intresserade av att göra en sådan analys. Därmed behöver inte författarna ta några konsekvenser av en sådan teoretisk krumbukt. Det blir dock intressant för hur det framställs. Ingen av författarna är öppna med att det gör en sådan sak utan sällar sig till den teoretiska ram som finns i diskursen trots att de implicit har valt att avvika från den.

En poäng med diskursanalys är att se hur den sociala praktiken förhåller sig till teorin och hur de berikar varandra. Ragoné har här blivit som en länk mellan teori och praktik och därför har hennes forskning fått vara den praktiska anknytning som funnits i uppsatsen. Här har vi sett hur författarna har underbyggt sin bild av surrogatmödraskap som en revolutionerande handling genom att använda sig av praktiken. Kvinnor som annars skulle ha varit bundna till hemmets sfär blir genom surrogatmödraskap fria individer som spräcker gränser. På så sätt ger praktiken teorin den

legitimitet som den kan behöva. Samtidigt legitimerar man praktiken genom att teoretiskt avfärda argument som menar att surrogatmödraskap skulle vara exploaterande eller objektifiera kvinnor.

Det som är viktigt att komma ihåg är att det här är ett perspektiv bland flera andra. Jag är inte ute efter att förespråka det ena eller andra perspektivet utan mitt syfte har snarare varit att undersöka vilken typ av karaktär som just denna diskurs har. Det här visar då på en komplicerad bild där vi dels måste beakta individens autonomi eller frihet, rätten till den egna kroppen, den möjliga avsaknaden av exploaterande situationer och att surrogatmödraskap utmanar inrotade könsroller. Samtidigt går det att utmana synen på individens frihet, betona de risker som en kvinna utsätter sig för om hon blir surrogatmoder samt hävda att det fungerar som ett cementerande av könsroller. Att se både styrkorna och svagheter i de argument som författarna lägger fram gör att vi lämnas ganska rådvilla och det blir därför inte lämpligt att här göra ett ställningstagande för eller emot surrogatmödraskap. Vad jag istället vill poängtera är den komplexitet som finns både kring själva fenomenet i sig men även i de teorier som berör ämnet.

Källförteckning

Böcker:

Berlin, Isaiah. Two concepts of liberty, i Henry Hardy (red.) *Liberty Incorporating 'Four Essays on Liberty'*, Oxford University Press, Oxford, 2002

Halldenius, Lena, *Liberalism*, Bilda, Stockholm, 2003

Jönsson, Kutte, *Det förbjudna mödrskapet: en moralfilosofisk undersökning av surrogatmödrskap*, 1. uppl., Bokbox, Diss. Lund : Univ., 2003, Lund, 2003

Ragoné, Helena, *Surrogate motherhood: conception in the heart*, Westview, Boulder, Colo., 1994

Svenska Akademiens ordlista, 13. uppl., Norstedts, 2011

Tännsjö, Torbjörn, *Göra barn: en studie i reproduktionsetik*, Sesam, Stockholm, 1991

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, *Diskursanalys som teori och metod, Studentlitteratur*, Lund, 2000

Wilkinson, Stephen, *Bodies for sale: ethics and exploitation in the human body trade*, Routledge, London, 2003

Artiklar:

Nussbaum, Martha. Objectification, *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 24, No. 4, pp. 250-251

Pettit, Philip. Freedom as Antipower, *Ethics*, Vol. 6, No. 3 (Apr., 1996), pp. 576-604

Internetkällor:

Surrogatmödrar, <http://www.rfsl.se/?p=4414>, Hämtad 2012-05-23